

Silvija
Banić

Hommage čarobnjaku detalja

Zvonimir Brkan (1920. – 1979.): *U povodu tridesete godišnjice smrti*

Galerija umjetnina Narodnog muzeja Zadar,

Izložbeni paviljon Gradska loža, Zadar

22. listopada – 22. studenog 2009.

AUTORICA IZLOŽBE: Nevena Štokić

AUTORICE POSTAVA: Nevena Štokić, Ljubica Srhoj Čerina

Zasigurno jedni od najbitnijih suvremenih nacionalnih fotografa, braća Ante i Zvonimir Brkan djelovali su zajedno – gotovo kao tandem, sve do preuranjene Zvonimirove smrti 1979. godine. Zajedno su realizirali devet samostalnih izložbi. Već 1954. godine u Zagrebu i Zadru postavljaju izložbu pod nazivom *Zadarski motivi*, a 1956. novu zajedničku izložbu *Braća Brkan – fotografije* (Zagreb, Šibenik, Split) prati i istoimena knjiga fotografija. Tiskanje prve fotografske knjige u Hrvatskoj u doba kada je to bila rijetkost i u inozemstvu, čini se još nevjerovatnijim pothvatom uzmu li se u obzir teške poratne okolnosti u kojima je nastala.

Na Zvonimira je nedvojbeno utjecao fotografski senzibilitet starijeg brata Ante, koji je 1951. godine u djedovoj kući u Varoškoj ulici otvorio svoj atelijer. Stoga je za mjesto izlaganja 48 fotografija – koje je Antun Brkan ustupio zadarskoj Galeriji umjetnina da privremenom izložbom obilježi tridesetu godišnjicu smrti njegovog oca – teško zamisliti primjereniji ambijent od Gradske lože na Narodnom trgu. Bilo je dirljivo iskustvo promatrati izložene fotografije i na gotovo svakoj od njih proživljavati ugođaj zabilježen na ulicama koje su tek *par koraka* daleko od kuće u Varoškoj 5.

Primjerice, promatranje *U zasjedi* (1961.) uživanje je u maštovitom i duhovitom viđenju kamene dekoracije – lava s nadvratnika glavnog portala palače Fozze u Ulici plemića Borelli, koji na fotografiji Zvonimira Brkana postaje živi, napeti predator spreman zaskočiti plijen kojeg vrebaju čučeci na svojoj

kamenoj gredi. Na antologijskoj fotografiji *Iz Lilliputa* (1954.) osim neobično uskog formata i izduženog lika njegovog oca Antuna koji ovdje pomalo podsjeća na figure Renée Magrittea, pozornost zaokuplja i tadašnji izgled varoške Kovačke ulice u kojoj je snimljena.

Najmanje je dvije izložene fotografije Zvonimir Brkan snimio upravo na Narodnom trgu.

Posljednje vijesti, iz ranog razdoblja (1952.), na kojoj dominira lik fino odjevenoga građanina koji čita novine naslonjen na pročelni zid zgrade današnjega Gradskog poglavarstva, dok u drugom planu dvije stare (zasigurno nepismene) seljanke, sjedeći na podu u osunčanoj zavjetrini, *prepričavaju* jedna drugoj posljednje vijesti. Druga fotografija je jedna od njegovih najčešće reproduciranih fotografija, a upotrijebljena je i za plakat ove izložbe – *Čarobne krivulje* (1956.). Dječak zastaje ispred izloga na južnoj strani trga (nasuprot zgradi ispred koje su snimljene *Posljednje vijesti*) i znatiželjno promatra žičani nosač za odjeću izvijen prema obrisima stiliziranoga ženskog lika, potpuno nesvjestan prisutnosti fotografa “skrivenog” u unutrašnjosti trgovine.

Iako fotografiji neba ispresijecanog mrežom električnih vodova njezin naslov *Varoško nebo* odaje mjesto na kojem je snimljena, promatrač bi vjerojatno i bez spomena Varoši u naslovu točno pretpostavio upravo taj gradski predio. Kao pokazatelja ne samo oronulosti već i napućenosti tog dijela Zadra Brkan je odabrao motiv gustih, mahom improviziranih i zapuštenih instalacija.

Varoš je gradski predio koji nije pretrpio znatnije štete u katastrofalnim bombardiranjima koncem Drugoga svjetskog rata, a za vrijeme kojih su braća Brkan boravila u Zadru. Nakon rata je objektiv Antuna Brkana dokumentirao potresne posljedice razaranja (*Prozorboga Marsa, Žrtva*), dok su Zvonimira - kako se čini - privukli prizori povratka života u sablasno razrušen grad. Tako možemo izdvojiti, uvjetno rečeno, mali ciklus vedrih gradskih prizora: *Ptići orlovići* (1956.; grupa dječaka koji na ulici lete za loptom), *Kvadrat Sunca* (1956.; djevojčice u igri loptom u osunčanom kutu mračnoga starog dvorišta) i *Koncert* (1963.; scena iz jednog od mnogih zabačenih dvorišta sa skupinom djece okupljene oko djevojčice koja "svira" na odbačenim ostacima crnoga koncertnog klavira).

Na većini fotografija nije moguće odrediti točno mjesto na kojem su snimljene. Identificiranje točne lokacije zapravo je i najmanje važno. Na svakoj se nepogrešivo osjeća ambijent Varoši i drugih predjela zadarske stare gradske jezgre. U tom kontekstu je moguće i osvrnuti se na *Sama sa svojim brigama* (1951.) koja je na Salon International d'Art Photographique u Bordeauxu nagrađena Brončanom medaljom. Fotografija koja plijeni pozornost snažnom kompozicijom, jednako kao i pomalo potresnim prizorom svakodnevice poslijeratnog Zadra prikazuje seljanku koja nosi kante s mlijekom u pustoj gradskoj ulici, kojom dominira duboka crnina. Motiv seljanke je Zvonimira Brkana često zaokupljao. *Skokom do komšije* (1958.) jednostavna je fotografija na kojoj ponovno upotrebljava motiv starije prolaznice prikazane u profilu, a prostor označava samo dvorišna drvena ograda. Pribjegavši fotografskoj metodi preekspozicije (u čemu također slijedi starijeg brata), posve je eliminirao pozadinu, koja se pritom svela na blještavo bijelu plohu.

Naslov je nesumnjivo nezaobilazan i sastavan dio svake od fotografija braće Brkan, te u zajedništvu s fotografijom čini jedinstvenu umjetničku cjelinu. Tako naslov fotografije na kojoj se nazire lik iza zamućenog stakla *Duh Leonarda* (1957.) izravno i duhovito aludira

na postignutu sličnost s autoportretom Leonarda da Vinci. Niz tamnih kutova stuba koji su ostali nepokriveni snijegom postat će *Ptice mašte* (1955.), ulaz u podzemne vojne tunele prekriven istim snježnim prekrivačem *Mastodont* (1955.), a niz fotografija vegetacije i stabala dobivaju puni poetski značaj naslovima *U mrčavi* (1963.), *Regoč u maršu* (1964.), *Kosturnica* (1965.) i *Trijumfvremena* (1965.).

Lica likova koje je fotografirao uglavnom ostaju skrivena (*Po kiši iz 1952.*, *Majka zemlja iz 1953.*, *Stani iz 1954.*, *Samotnik sa Zrinjevca iz 1954.*, *Ribič iz 1956.*, *Ulični događaj iz 1960.*). Time autor dodatno apostrofira težnju da ne želi otkrivati cjelinu, nego pridavati posebna značenja detaljima. Pritom su ga najviše privlačile neobične situacije u kojima bi primjećivao ono pokraj čega bi svi ostali samo prolazili. Da je bio nevjerojatno sposoban u posve banalnoj pojavi prepoznati trajno sentimentalno kadar možda najbolje potvrđuje *Div u Veneciji* (1974.), fotografija tragova cipela ugaženih u snijegu neposredno uz otisak automobilske gume, u čijem zmijolikom tragu Brkan vidi arkade trijema Duždeve palače.

Fotografije Zvonimira Brkana svakako su remek-djela suvremene fotografije, ali istovremeno i vrijedni dokumenti života u Zadru u godinama nakon Drugoga svjetskog rata. Stihijski i u mnogočemu potpuno promašenu obnovu grada, koju je onovremena propaganda gorljivo veličala kao simbol napretka, Zvonimir Brkan osuđuje u tišini, i to samo jednom fotografijom (*Novogradnja*, 1960.). Beživotna, sumorna fotografija hladne i bezlične arhitekture očit je izraz gnušanja čovjeka koji je kao mladić nakratko doživio stari Zadar, proživio njegovo razaranje u ratu i svjedočio gotovo potpunom brisanju nakon rata. Njegovo mučno viđenje jedne od novih zgrada (a mogla bi to biti bilo koja od njih!) koje su tih godina pokosile više od polovice starih zdanja na zadarskom poluotoku i danas izaziva nutarnju aklamaciju svakoga tko se teško miri s poslijeratnom arhitekturom zadarske (povijesne) jezgre.

Obilježavanje tridesete godišnjice smrti Zvonimira Brkana ponovnim izlaganjem

njegovih radova svakako je inicijativa koja zaslužuje pohvalu. Narodni muzej Zadra izdao je i popratni katalog s kvalitetnim reprodukcijama 15 odabranih fotografija, popisom svih izloženih fotografija, uvodnim tekstom dr. sc. Antuna Travirke te biografijom i portretom umjetnika. Zadar je još jednom odao

zasluženu počast svojem zanesenom geniju fotografije, čiji nam radovi ostaju kao trajni podsjetnik na to da se istinska, ssevremena čarolija uvijek krije u detaljima, za otkrivanje kojih nije nužno proputovati svijet. Često nije potrebno niti udaljiti se previše od vlastitog dvorišta. ✕